

# Облици терористичког деловања и субјекти заштите Војске Србије

УДК: 323.285 : 061.92] : 355.1 (497.11)  
355.1 (497.11) : 355.88

*Момир Радојичић, пуковник\**

*На основу научних сазнања и до сада истражених појавних облика тероризма, стручним приступом проблему идентификовани су облици терористичког деловања и сагледане могућности заштите субјеката Војске Србије од терористичког деловања. Предмет рада јесу облици терористичког деловања, као појавни облици тероризма, као и дејства и начини супротстављања субјеката Војске тероризму. Аутор указује на то да нормативна регулатива и искуства из домена заштите Војске од тероризма омогућавају да се методе противтерористичког деловања субјеката могу класификовати. Спречити терористе да угрозе безбедност Војске јесте задатак који се најлакше може постићи оптималним противтерористичким деловањем сваког појединачно, односно свих њених припадника. Процена угрожености безбедности Војске треба да обухвата: вредности Војске које се примарно штите од тероризма, заштићеност примарних и осталих вредности Војске од тероризма и потребу развијања нових облика заштите, врсте посредних и непосредних делатности које угрожавају безбедност Војске, као и просторне и временске услове у којима се одвија процес њене заштите.*

*Кључне речи: тероризам, методи супротстављања, класификација, процена, модел заштите.*

## **Увод**

Тероризам је дефинисан у више различитих области друштвеног живота и на основу више критеријума. Свака област и сваки критеријум засебно, делимично, или чак потпуно различито одређују садржај и обим појма. Предочава се да је, и самом идејном скицом, понуђена дефиниција представљала својеврсно ограничење, јер има преваасходно психологистички приступ, па је као детерминистичка само делимично узета у обзир. Осим наведеног, били су веома значајни приступи који су тероризам третирали са социолошког, политиколошког и правног аспекта. Посебна пажња посвећена је одређењима датим са аспекта међународног права, пре свега, међународног кривичног права, затим међународног хуманитарног права и, врло значајног, права о оружаном сукобу.

\* Аутор је запослен у Министарству одбране Републике Србије.

Разматрани су облици терористичког деловања, као појавни облици тероризма, као и дејства и начини супротстављања субјеката војске тероризму. Проблем тероризма условљен је са два приступа у обради садржаја и коришћењу сазнања о његовој суштини, а то су гносеолошки приступ у спознаји тероризма као процеса и етиолошки приступ у идентификовању облика терористичког деловања.

## ***Основне карактеристике и суштина појма тероризам***

Иако глобална (светска) дефиниција тероризма није усаглашена, појам је свеобухватно и прецизно одређен, посебно у кривичном законодавству. Истовремено, бројни ентузијастички и експерти теоријски су одредили тероризам. Појам тероризам изведен је из појма терор, па се они у пракси често поистовећују. Тероризам је дефинисан у више различитих области друштвеног живота и на основу више критеријума. Свака област и сваки критеријум засебно, делимично, или чак потпуно различито, одређују садржај и обим појма. Неки од наведених приступа уопште не пружају могућност пројектовања и развијања противтерористичких дејстава. Разграничење које је с тим у вези направио проф. др Војин Димитријевић омогућава да се отклоне могуће нејасноће. Наиме, он истиче да се појам *терор* употребљава у двојаком значењу, односно као метод владања и као метод борбе против власти, а у том смислу се користи и изведена реч *тероризам*. Према његовом мишљењу, терор власти је „терор одозго“, „процес терора“, „режим терора“ или „државни терор“, док се за терор против власти каже да је „индивидуални терор“, „терор одоздо“ или једноставно „тероризам“. Закључује да је „терор по правилу акција оних који поседују и законодавну власт, док су индивидуални терористи несuverене особе, приватна лица, на други начин подвргнути неком правном поретку“.<sup>1</sup>

Основне карактеристике тероризма могу се анализирати кроз: *субјекте* (који се њиме служе као насилним офанзивним средством); *мотиве* (који покрећу субјекат тероризма); *стратегије* (које субјекат примењује у извођењу тероризма); *средства* (која субјекат употребљава у примени тероризма, укључујући и његове укупне ресурсе); *простор* (на коме примењује тероризам) и *време* (када се тероризам испољава – са аспекта међународних односа и са аспекта дужине његовог трајања).

Битно је направити разлику између: *тероризма* као општег друштвеног феномена; *терористичке делатности* као посебног вида деградације друштва и државе и *терористичког дејства* као експонираних облика циљно усмереног насиља.

<sup>1</sup> В. Димитријевић, *Тероризам*, НИРО Радничка штампа, Београд, 1982, стр. 41–49.

У том смислу, значајно је уочавање и утврђивање основних својстава тероризма као општег феномена. Наиме, тероризам је, појединачно посматрано, сложена активност, а када масовно ескалира постаје сложена појава. Једна од извршених структурних анализа указује на однос: „носилац – жртва – посматрачи – ефекти“. На основу такве анализе могуће је одредити и раздвојити суштину случаја (активности) и појаве (процеса) тероризма. Када се тероризам јавља као *случај*, он је у домену кривично-правног дела и кривично-правне одговорности. Тада нема основа за противтерористичко дејство већ је неопходна акција органа кривичног гоњења. Са стратегијског аспекта значајнији је тероризам у форми *појаве*. Тада превазилази оквире кривично-правног дела и постаје *процес* који залази у друге делове међународног и унутрашњег јавног права. У таквим околностима неопходно је разматрати могућности и потребу за противтерористичким дејствима. Овакав став, осим нормативно-правног становишта, који исказује квалитативни елемент појаве, опредељује и квантитативни моменат. Стратегијски проблем није тероризам као индивидуални акт, као случај за себе, већ када такви индивидуални акти, подстакнути заједничким циљем и интересом, достигну ниво „критичне масе“ и из случаја прерасту у појаву. Тада кривично право губи могућност увида и контролу над догађајима.<sup>2</sup>

Када је реч о терористичкој делатности, битно је установити мотиве и циљеве на основу којих се врши. Према критеријуму интереса (користи) терористичка делатност може се поделити у три групе. Прву групу чини терористичка делатност мотивисана материјалним интересом. У другој групи је терористичка делатност мотивисана духовним интересом, која у основи има остварење доминације над људском свешћу. Трећу групу чини терористичка делатност мотивисана политичким интересом, у чијој је основи доминација у политици и промена политике, при чему је основни циљ преотимање (успостављање) власти. Због тога се, са правом, може назвати и политички тероризам.

Терористичко дејство је организована и циљна употреба оружја и других средстава масовног уништења, експонирано кроз примену најбруталнијег насиља на, најчешће, недискриминативно изабране објекте, којом се жели изазвати општи страх, лична егзистенцијална несигурност грађана и створити неповерење у државни систем или друштвени поредак.<sup>3</sup>

Значајно је одредити садржај и обим противтерористичког дејства. Претходно је потребно нагласити да се никако не сме следити логичка инерција и противтерористичко дејство једноставно прогласити противдејством терористичком дејству. Напротив, противтеро-

<sup>2</sup> М. Мијалковски, *Одбрана од тероризма, Војно дело*, бр. 6/1996, стр. 8–10.

<sup>3</sup> М. В. Петковић, *Тероризам – рат у континуитету, Војно дело*, бр. 2/1997, стр. 81–94.

ристичко дејство је потпуно самостално и независно. По времену може се вршити пре појаве терористичког дејства, када има форму *превентивног дејства*. Једини услов за испољавање противтерористичког дејства представља присуство тероризма као друштвене појаве. То значи да је потребан и сасвим довољан услов јасно уочена терористичка делатност и прецизно идентификовани њени носиоци.

Противтерористичко дејство је планска, организована, континуална и строго селективна активност надлежних државних институција и специјализованих снага, усмерена на елиминисање носилаца терористичке делатности и ликвидацију експонираних актера у терористичким дејствима. На обиму и садржају овако исказаног појмовног одређења заснива се целокупна надградња, усмерена према стратегијским претпоставкама за успешну имплементацију (припрему и извођење) противтерористичког дејства у систему државе. Ипак, методолошки коректна процедура захтева одређење појма *претпоставка*. Она је део одређене норме, где се описују услови за примену диспозиције саме норме, односно стање у којем се она примењује. У суштини, „претпоставка је хипотеза, догађај који још није ту, који се предвиђа као могућ, који је чак, можда, вероватан или нормалан, или и неизбежан, али који тек треба да се деси“.<sup>4</sup>

Суштина тероризма је у томе што његови носиоци, противно националном законодавству или међународном праву, применом силе покушавају да постигну своје политичке циљеве и на тај начин угрожавају мир у појединим деловима света. Због тога тероризам представља типичну агресију која се дефинише на следећи начин: терористичка агресија је планско, сурово и приоритетно изненадно оружано насиље; њени непосредни извршиоци су специјално организоване и припремљене групе и организације недржавних субјеката или држава; усмерена је против матичне државе или друге државе; заснована је на процени да ће систематско и усклађено извршење аката физичког насиља над непосредном метом изазвати у посредној мети (среди нама из чијег је састава непосредна мета) страх који ће обезбедити потчињавање противника нападачевој вољи.

Тероризму су сличне диверзија и саботажа, али се и битно разликују. Диверзију обично изводе припадници оружаних снага спољног агресора на одређене објекте (привредне, војне, административне, културне и сл.), а саботажу унутрашње (деструктивне) снаге. За разлику од њих, тероризам је усмерен ка субјектима (људима) или објектима у којима се обавезно налазе људи. Дакле, тероризам се разликује од тих облика насиља по извршиоцима, начину извођења и избору циљева.

Идентификација и класификација тероризма, са аспекта његових носилаца, указује на то да насиље може да спроводи субјекат који има

<sup>4</sup> *Правна енциклопедија*, Савремена администрација, Београд, 1979, стр. 137.

сва својства организације. Процент појединаца који аутономно извршавају селективне или неселективне терористичке акте безначајан је у односу на укупан број терористичких аката у свету. У процесу спровођења спољне и унутрашње терористичке агресије константно се издвајају три субјекта: извршилац агресије, непосредна жртва агресије и посредна жртва агресије (предмет застрашивања). Актуелност наведених и многих других узрока и данас, у суштини, указује на то да је мали број држава у свету које успевају да обезбеде сагласност свих својих грађана у вези са кључним питањима унутрашње и спољне политике. Сматра се да је прихватљив ниво такве сагласности постигнут када њени грађани покушавају да реше своје незадовољство у складу са законима. Међутим, уколико грађани посежу за ванпарламентарним методама борбе или им закони државе не омогућавају да се демократским методама боре за остваривање својих права, постоји реална могућност да се екстремни појединци организују и примене насиље против матичне државе.

Са становишта опште безбедности, под појмом *угрожавања* подразумевају се „друштвене појаве или делатности настале понашањем човека (појединачно или групно), природе или техничких система у дужем периоду и значајнијег су обима, при чему настају или могу настати штетне последице по интегритет човека, његову слободу и имовину као и по интегритет, субјективитет државе и њених институција“.<sup>5</sup> Са аспекта места са којег се спроводе делатности, безбедност државе може да буде угрожена изнутра и споља. Према директности делатности угрожавање може да буде непосредно и посредно. У односу на дужину трајања, може да буде стално, дугорочно, краткорочно и тренутно. Према времену настанка, угрожавање се може поделити на прошло, актуелно и очекивано. На основу распрострањености, угрожавање може да буде опште (нападнуте су све вредности државе) и појединачно. С обзиром на употребљена средства, разликује се неоружано и оружано угрожавање. Најзад, према изазваним последицама, угрожавање може бити неуспешно, делимично успешно и потпуно успешно. Свака држава има оригиналне методе за идентификовање носилаца угрожавања властите безбедности. При томе, тежишно покушава да идентификује стварне (актуелне) и радикалне (екстремне) носиоце, као и њихову стратегију – облике деловања.<sup>6</sup>

Терористичко деловање против Војске Србије карактерише планско, организовано, систематско, свеобухватно, потпуно офанзивно и усклађено ангажовање његових унутрашњих и спољних носилаца. Циљ је нарушавање ауторитета Војске Србије, слабљење морала, изазивање страха и неповерења припадника ВС да командовање мо-

<sup>5</sup> Р. Петковић, *Међународно право и унутрашњи правни поредак*, у Зборнику: Тероризам и сродна кривична дела, Кривично законодавство СРЈ, Београд, стр. 21–26.

<sup>6</sup> *Исто*, стр. 21–26.

же ефикасно да их заштити од те опасности, нарушавање борбене готовости и онемогућавање ВС да успешно изврши наменске задатке. Носиоци тероризма ефикасно примењују разноврсне облике терористичког деловања против ВС, који се, условно, могу разврстати на: обавештајну, пропагандну и оружану делатност. Оружана делатност може да буде селективно-пунктовна и масовно-побуњеничка. Обавештајна и пропагандна делатност су увек у функцији припрема, извођења и популарисања оружане делатности.

Неопходно је истаћи да је сваки терористички догађај феномен којим се може мерити само још неколико ретких феномена. Међутим, привлачна снага терористичког догађаја може постати реална само уколико он буде публикован. У супротном, и спектакуларан терористички акт може остати безначајан ако о њему не буде обавештена јавност. Терористима је веома добро позната та чињеница, ради чега чине велике напоре да насиље које изведу буде максимално експлоатисано у пропагандне сврхе.

Са аспекта одбране, оружане снаге државе се у нормативној регулативи означавају као најзначајнија снага или субјекат државе. Зависно од њиховог састава, у оквиру оружаних снага могуће је идентификовати више субјеката. Основни субјекат представљају сви њени припадници као појединци, а остали су, по правилу, субјекти командовања (у неким армијама и владајућа политичка странка). Република Србија развила је такав одбрамбено-безбедносни систем (модел) у који су укључени сви субјекти друштва: грађани, ВС, државни органи и организације, органи и организације локалне самоуправе, установе и организације које обављају јавну службу или делатност, предузећа и друга правна лица. Реч је, дакле, о општем или макромоделу одбране и заштите који има своје елементе, али када је у питању заштита издвојених субјеката можемо говорити о микромоделу заштите ВС од тероризма.

Законима, упутствима, правилима, интерним прописима и наређењима регулисане су опште и конкретне обавезе и надлежности сваког субјекта ВС из свих домена, па самим тим и из области безбедносног обезбеђења. Операционализованост садржаја безбедносног обезбеђења, поред осталог, подразумева свестран обухват заштите Војске од тероризма, с једне стране, и појединачну ангажованост сваког њеног припадника против носилаца тероризма, с друге стране. Суштина свеобухватне заштите ВС од тероризма јесте да сви њени субјекти плански и организовано идентификују, онемогуће и неутралишу потенцијалне носиоце опасности. У том непрекидном процесу, са различитим степеном интензитета, посебан значај има појединачна ангажованост припадника Војске у планирању, организовању и реализовању офанзивних и дефанзивних мера и активности, и то: нормативних, заштитних, образовних и информативних.

Појединачна нормативна противтерористичка ангажованост припадника Војске огледа се у доследном спровођењу нормативне регулативе у вези са њеном безбедношћу у целини и сваког њеног састава посебно (команда, установа, јединица). Поред појединачне нормативне противтерористичке ангажованости професионалних припадника Војске, ово ангажовање је, у мањем или већем обиму, карактеристично за сваког припадника ВС. Наиме, противтерористичка заштита сваког припадника испољава се у ефикасној заштити од опасности од психичког злостављања, рањавања или смрти. Упоредо с тим, он се појединачно ангажује при извршавању конкретних функционалних дужности.

Обавезно образовање у области заштите Војске од тероризма (војне школе, годишњи и месечни планови борбене обуке и сл.), без обзира на степен испољене ангажованости и квалитет извођења, не омогућава њеним припадницима да стекну сва потребна знања о тероризму и заштити од те опасности. Ипак, највећи број припадника испољава своју личну ангажованост самообразовањем, па и применом научноистраживачких метода и средстава.<sup>7</sup> Способност војне организације да актуелне, ситуационе, искрсле и перспективне проблеме ваљано препознаје, идентификује њихове носиоце и плански их решава, значајан је показатељ ефикасности њеног система безбедности и унутрашње стабилности.

Војска Србије је специфична организација због своје хијерархијске структуре, субординације и једностарешинства њених владајућих друштвених односа. У хијерархијској лествици, која представља основну карактеристику војне организације, субјекат који командује има главну улогу и централна је личност у систему и процесу командовања. Ефикасност тог динамичног процеса, који се одвија између онога који командује и онога коме се командује, а који је увек у функцији реализације неког циља, може бити знатно умањена, чак и озбиљно пољуљана, уколико онај ко командује не познаје довољно носиоце који, свесно или због незнања, чињењем или нечињењем, доприносе ентропији система командовања. Имајући у виду кључно обележје тероризма и његове свеобухватне последице, поменути евентуални недостатак са тог аспекта може да буде крајње разарајући по систем командовања.

Предвиђање димензија и начина деловања терориста против ВС у блиској или даљој будућности, ради предупређивања, јесте основни облик противтерористичке ангажованости система командовања. Оно је у вишеструкој вези са осталим облицима противтерористичког ангажовања, првенствено са централизованом, оперативном и реалном. Предуслов за остваривање противтерористичке ангажованости јесте способност разрешења актуелне терористичке прет-

<sup>7</sup> М. Зорић, *Теоријске основе опште стратегије, Војно дело*, бр. 1, Београд, 1999, стр. 8–11.

ње у свим ситуацијама, односно правремено обезбеђење потребне количине релевантних и поузданих информација о носиоцима тероризма. Како је већ истакнуто, систем командовања, путем извештаја потчињених и непосредног увида (контрола), добија релевантне информације о угрожениости и заштићености ВС од тероризма.<sup>8</sup>

Имајући у виду да је основна намена службе безбедности и обавештајне службе ВС да откривају, документују и онемогућавају носиоце тајне непријатељске делатности против Војске, није претенциозно констатовати да поменуте специјалне службе имају пресудну улогу у њеној заштити од тероризма. Њихова способност да за систем командовања правремено обезбеде релевантне податке о носиоцима терористичке претње унутар Војске и изван ње изразито позитивно утиче на функционисање целокупне противтерористичке заштите. На тај начин стварају се реалне претпоставке за спречавање изненађења, чије последице могу да буду људске жртве, компромитовање Војске и подривање њене борбене готовости. Ипак, поменуте чињенице не треба схватити у апсолутном смислу, односно не треба рачунати на „свемоћност“ тих служби. Њихова ефикасност је највећа када сви субјекти Војске и система одбране уопште, аутономно и у складу са својим надлежностима и могућностима професионално штите себе и њене вредности, а самим тим и државу од тероризма. Без обзира на сличност метода у раду обавештајне службе и службе безбедности, постоје и бројне особености, због чега ће се указати на специфичности њихове аутономне противтерористичке ангажованости.

Противтерористичку ангажованост обавештајних органа ВС карактерише највећи број истоветности својствених ангажованости органа безбедности ВС. Основна разлика у процесу њихове противтерористичке ангажованости је у томе што се обавештајни органи ангажују против носилаца тероризма изван Војске, у њеном непосредном и општем окружењу. Подаци које обавештајни органи прибављају о носиоцима тероризма против ВС правремено се уступају систему командовања и доприносе доношењу адекватних одлука и издавању наређења у функцији отклањања терористичке претње Војсци. Противтерористичка ангажованост обавештајних органа је непрекидна, а израженије се испољава после пријема задатка. Обавештајни органи, у сарадњи са осталим помоћницима начелника штаба матичне команде, активно учествују у доношењу и спровођењу одлуке команданта. У оквиру тачке о обавештајном обезбеђењу, при обухвату снаге непријатеља, обавезно се даје приказ могућности и планова терористичких састава. Ако је на делу територије Србије, због појачаног насиља терориста, проглашено ванредно стање, обавештајни органи се углавном ангажују на прибављању података о носиоцима тероризма.

<sup>8</sup> М. Зорић, *О стратегији националне одбране, Војно дело*, бр. 4-5, Београд, 1996, стр. 6-9.



Анализа микромодела заштите тактичких састава ВС од тероризма показује да он правовремено открива и онемогућава највећи број актуелних носилаца тероризма у Војсци. Међутим, евидентно је да се терористичка делатност појединих њених припадника открива са извесним закашњењем, односно у фази када је општеопасна радња (припрема) прилично одмакла (на пример, формирана је терористичка група, одабран циљ напада, разрађен план извођења напада и набављена средства), односно када је откривена у критичној фази. Руковођени сазнањем да апсолутна безбедност било кога или чега не постоји, односно да је мало вероватно да сви носиоци тероризма у Војсци могу да буду правовремено откривени, треба тежити да такви случајеви буду изузети. Узроци случајева недопустивог кашњења су бројни и разноврсни, почев од недовољног искуства или површне процене и оперативне ангажованости органа безбедности одређеног састава ВС до неадекватног третмана почетних сазнања о току општеопасне радње неког субјекта командовања или његових потчињених.

Нормативна делатност субјеката Војске у функцији њене заштите од тероризма обавезно садржи одговор на питање зашто је нужно правовремено онемогућити терористе. То је веома битно, јер подстиче припаднике ВС да савесно, дисциплиновано и креативно поступају у спровођењу противтерористичких мера, и то: приоритетно у заштити припадника и састава Војске који су директна мета напада терориста, штитећи на тај начин посредну мету, тежишно се ангажују на откривању и онемогућавању евентуалних носилаца тероризма из састава ВС, усклађено примењују непрекидне или сукцесивне офанзивне и дефанзивне мере и активности. Свака од поменутих мера и активности је регулисана законом и интерним актима командовања ВС.

Обавештајна служба и остали субјекти Војске правовремено откривају намере и планове терориста који су усмерени против ње на територији земље из које се регрутују или врши непосредна припрема терориста за извршење акта. Суштина обавештајних мера и активности је у прикупљању података о терористима, који се затим обрађују и чине доступни командовању, како би се адекватно одлучивало о супротстављању терористима. Карактеристични облици обавештајне делатности против терориста су: обавештајно-оперативна, изучавање јавних писаних и аудио-визуелних материјала, изучавање тајних докумената и средстава, испитивање пребега и извиђање. Обавештајно-оперативна делатност је најефикаснији облик, јер омогућава да се сазнају виталне тајне о терористима. Најзначајнија карактеристика контраобавештајне културе огледа се у мотивисаности и способности припадника Војске да установе како отекли подаци о њој могу бити употребљени за угрожавање њене безбедности – тероризмом, саботажом, диверзијом и на друге начине. Противтерористичка

култура означава мотивисаност и способност припадника ВС као поједицаца да:

- на сваком месту (у матичном саставу и изван њега) и у свим ситуацијама идентификују лица која заговарају или се на друге начине припремају да примене тероризам против ВС;
- према таквим лицима имају потпуно негативан однос;
- доследним спровођењем противтерористичких мера најенергичније онемогућавају деловање таквих лица и, уколико нису у стању да самостално спрече њихову делатност, затраже помоћ од претпостављеног старешине или војног колектива.<sup>9</sup>

Процена обавештајне службе (контраобавештајна процена) представља значајну меру у супротстављању терористима. Њоме се установљавају обим, усмереност и начин испољавања терористичке делатности против ВС и идентификују њени непосредни носиоци, с једне стране, и припадници и састави ВС који су или могу бити непосредна мета напада терориста, с друге стране. Контраобавештајна процена је полазна основа контраобавештајне делатности. У њој се студиозно разматрају основни елементи за одређење тероризма (побуде учинилаца, радња извршења и последица дела). Тежиште контраобавештајне процене јесте установљавање опасности од тероризма у Војсци, односно идентификовање њених припадника који су актуелни или могући извршиоци аката насиља. Несумњив је значај офанзивних контраобавештајних мера и активности на откривању, праћењу и осујећивању деловања носилаца тероризма из састава Војске. Међутим, још већи значај има процена и анализа способности њених припадника који су потенцијална непосредна мета напада терориста да се самостално заштите од те опасности, као и анализа адекватности мера њихове заштите чији је носилац матични састав, као и Војска у целини.

Образовно-васпитна делатност, којом припадници ВС стичу знања у вези са личном заштитом и заштитом Војске од тероризма, мора бити у потпуности усклађена са информативно-пропагандном делатношћу. Тај задатак је у надлежности командовања које плански информиче припаднике Војске (о мотивима, могућностима и начинима угрожавања безбедности и функционисању система противтерористичке заштите ВС) као и јавно мњење.

Заштитну противтерористичку делатност чини свеобухватан и сложен процес који непрекидно проводе субјекти државе, па самим тим и Војске с циљем да осујете терористе да угрозе безбедност непосредне и посредне мете напада. Субјекти ВС постижу тај циљ тако што доследно поштују законске и интерне прописе којима је регулисано њихово противтерористичко ангажовање, улажу оптималне напоре да стекну неопходна сазнања о носиоцима тероризма, успешно

<sup>9</sup> В. Димитријевић, *Страховлада*, ИРО „Рад“, Београд, 1985, стр. 94–97.

штите податке о ВС које би терористи могли да искористе за несметану припрему за извођење напада на одабрани објекат, бескомпромисним обављањем формацијске и функционалних дужности спречавају терористе изван ВС да се приближе објекту напада, а после испољеног дејства терориста предузимају мере да их максимално неутралишу, те да се правремено и садржајно информишу о актуелном и могућем деловању терориста против Војске.

Борбена дејства здружених тактичких и оперативних састава ВС против терориста предвиђена су за саставе терориста јачине групе, одељења, вода, чете и одреда. Међутим, уколико носиоци тероризма отпочну са оружаном побуном на ширем простору, Војска је оспособљена да их брзо и ефикасно неутралише.

Процена угрожености безбедности ВС треба да обухвата: 1) вредности ВС које се примарно штите од тероризма; 2) заштићеност примарних и осталих вредности ВС од тероризма и потребу развијања нових облика заштите; 3) врсте посредних и непосредних угрожавајућих делатности безбедности ВС и 4) просторне и временске услове у којима се одвија процес заштите ВС.

Процена да постоји терористичка претња Војсци је непрекидан мисаоно-стваралачки процес субјеката командовања, који претходи доношењу одлуке. Циљ процене је да се сагледа објективна стварност, односно властита заштита и угрожавајуће могућности терориста. Та процена подразумева анализу, предвиђање и закључивање. Анализом треба сагледати чињенице о тој опасности које су битне за адекватно одлучивање, односе између тих чињеница и законитости промена у тим чињеницама и њиховим односима. Сврха и вредност предвиђања је у томе да се на основу онога што је анализом утврђено сагледају нужност и вероватноћа онога што ће се догодити. Конкретно, ако је анализом утврђено да се у једном или више састава Војске налазе појединци или групе који су у спречи са носиоцима тероризма изван ње, тада у процесу предвиђања треба реално закључити када ће се, где и како испољити. Будући да свако предвиђање, посебно у вези са испољавањем терориста, садржи одређену дозу неизвесности (није могуће све предвидети), то сазнање упозорава да се при предвиђању не сме бити искључив. Напротив, упутно је да се предвиди више (све?) варијанти испољавања терориста.<sup>10</sup>

Процена стања и ефикасности функционисања противтерористичког обезбеђења Војске обавља се с циљем да се установи да ли је она у толикој мери заштићена од тероризма да може неометано да извршава наменске задатке у свим условима. Процена поменутих елемената начелно обухвата два аспекта: са коликим успехом субјекти Војске правремено идентификују и неутралишу, односно одвраћају носиоце тероризма од извођења делатности против ње и, уколико те-

<sup>10</sup> В. Димитријевић, *Тероризам*, НИРО „Радничка штампа“, Београд, 1982, стр. 109–117.

рористи испоље дејство, којом брзином и колико ефикасно пресецају и отклањају настале последице. Ефикасност противтерористичког обезбеђења Војске пресудно одређује стање њене заштићености од тероризма. Ефикасност и функционалност противтерористичког обезбеђења мере се односом између постигнутог (стања) и уложеног напора (утрошеног времена, напрезања припадника ВС, материјално-финансијских и других средстава, итд.). Што је постигнути успех против терориста већи, односно стање заштићености Војске оптималније, а ангажовање њених припадника рационалније, противтерористичко обезбеђење је ефикасније. Проценом је неопходно утврдити општу противтерористичку оспособљеност припадника ВС, а зависно од нивоа командовања и врсте састава, посебну процену за сваки састав, али и појединачну. Наиме, проценом се установљава да ли је оспособљеност таква да омогућава ефикасно противтерористичко обезбеђење ВС у свим или само појединим фазама испољавања терориста. Затим, да ли је противтерористичка оспособљеност свих припадника Војске, највећег броја, дела или само појединих на захтеваном нивоу. Надаље, у коликој се мери оспособљеност испољава ефективно, односно да ли приморава терористе да привремено или трајно одустану од извођења планираног насиља. Коначно, проценом се установљавају евентуална недопустива одступања између нивоа противтерористичке оспособљености припадника Војске и њиховог практичног деловања. Реч је о евентуалним субјективним слабостима појединих припадника Војске који због свог неодговорног понашања могу да постану примамљиви помагачи и саучесници носилаца тероризма против ВС.

---

### ***Методe супротстављања тероризму и функционисање модела заштите Војске Србије***

---

Бројност, разноврсност, организованост и фанатизованост носилаца тероризма против ВС, мноштво циљева које покушавају да постигну и тактика коју примењују потврђују да је реч о непрекидном процесу угрожавања са различитим интензитетом, израженим тежиштем и приоритетом који треба да резултира постизањем крајњег циља. Објективност и функционалност модела заштите ВС од тероризма била би немогућа и апстрактна ако бисмо занемарили носиоце тероризма. Симулацијом (увежбавањем) поступка остваривања циљева једног и другог модела, односно заштите ВС и напада терориста, могуће је сагледати и проверити решења модела.

Систем заштите ВС од тероризма је добар ако његово функционисање омогућава успешну реализацију постављеног циља. Треба, међутим, знати да носиоци тероризма стално трагају за новим методама и поступцима посредством којих би могли да изненаде ВС, и на тај начин, постигну неки од својих циљева.

Студиозна анализа случајева испољеног деловања терориста из састава ВС поуздано показује да основни узроци њихове успешности нису били у њиховој врхунској стручности и фанатизованости, већ у субјективним слабостима система заштите ВС. То упозорава да свако евентуално идеализовање модела заштите Војске од тероризма може имати кобне последице по њену безбедност. У складу са тим, системи се могу моделовати без обзира на то да ли су у предметном стању или у идеји. Када је реч о моделима у ратној вештини, у које спада и модел заштите ВС од тероризма, примењује се симулационо моделовање, јер се њиме могу представити оригинални системи и њихово функционисање. То значи да се моделује симулирана, а не аутентична стварност, у неком обиму и форми. Имајући у виду напредак науке и технологије, посебно електронике и дигитализације, моделовање је постало у толикој мери савршено да стручњаци сматрају да се појмови *систем* и *модел* могу сматрати синонимима.<sup>11</sup>

Неопходно је критички и вишекритеријумски анализирати модел заштите ВС од тероризма како би се установило:

– да ли сви његови субјекти оптимално противтерористички делују и, уколико има одступања од тог захтева, који су узроци томе, те да ли систем на свим нивоима (стратегијски, оперативни и тактички) оптимално онемогућава терористе, као и да ли је оспособљен да води успешну борбу против њих после извршеног терористичког акта;

– постоји ли потреба да се у оквиру ВС формира посебан специјални састав (тим, одељење, управа, јединица и сл.) за заштиту од врхунских терориста или организованих састава, односно за отклањање кључних опасности по безбедност ВС.

Дакле, потребно је установити да ли је актуелни модел заштите Војске од тероризма адекватан и да ли, уз минималну модификацију, може успешно да је обезбеђује од те опасности или је потребна радикална промена.

Спречавање терориста да угрозе безбедност Војске јесте задатак који се најлакше остварује оптималним противтерористичким деловањем сваког појединачно, односно свих њених припадника. Оптимално деловање свих припадника могуће је постићи, очувати и развити ако је сваки припадник ВС солидно мотивисан, врхунски стручно образован и адекватно увежбан. Без обзира на то што војна организација претпоставља висок степен одговорности и дисциплине у сваком погледу, дакле и у односу на отклањање терористичке опасности, она обезбеђује сваком свом припаднику да се оптимално исказа у заштити своје универзалне људске и друштвене природе и суштине. У том смислу, припадник Војске своја права и обавезе у односу на њену ефикасну заштиту од тероризма не схвата као нешто што му је наметнуто силом (административно) већ као своју личну обавезу.

<sup>11</sup> М. Ковач, *Функције борбених дејстава, Војно дело*, бр. 3, Београд 1997, стр. 9–12.

Припадници ВС стичу знања о тероризму организовано (у систему образовања и васпитања ВС) и индивидуално. Оптимално противтерористичко деловање сваког припадника је незамисливо без адекватног фонда теоријског знања о тероризму. У складу с тим, уз пуно уважавање специфичности бројних и разноврсних дужности које обављају, неопходно је да сви припадници поседују општа и посебна знања о тероризму који је усмерен против ВС и Србије. То им омогућава да лакше схвате у каквим и којим околностима могу да постану непосредна мета напада терориста и шта треба да учине како би се ефикасно заштитили од те опасности. Дакле, треба знати одговоре на питања: Зашто могу постати непосредна мета напада терориста? Шта претходи извршењу акта насиља? Одакле, када, где, чиме и како могу бити нападнути? Какве могу да буду последице напада терориста?

Противтерористичко деловање Војске је непрекидно и обухвата: адекватно процењивање угрожености њене безбедности од тероризма, правовремено и ваљано одлучивање о начину супротстављања терористима, упорно истрајавање на потпуном спровођењу одлука и остваривање увида у то како се спроводе прописане и наређене мере заштите од тероризма. Субјекти командовања имају кључну улогу у организовању и реализовању противтерористичких мера и активности ради заштите Војске од те опасности.

За успешну реализацију противтерористичког дејства морају се обезбедити сви услови, који су, најчешће, врло специфични. Само дејство спада у активност високог ризика и не дозвољава никакве импровизације нити шаблонске (стереотипне) поступке. Противтерористичко дејство, дефинисано као активност надлежних државних институција и специјализованих снага, зависи од низа фактора, који се могу поделити на основне и изведене. У групу основних фактора спадају, за војни аспект анализе, класични фактори сваког дејства: снаге, средства, простор и време. Сасвим је логично да изостављање било којег од наведених фактора чини противтерористичко дејство немогућим, а његову замисао бесмисленом. Међутим, одмах мора бити јасно да се не ради о било којим снагама, било каквим средствима, односно било ком простору и времену. Специфичности самих фактора су толико наглашене да се суштински ради о специјалним елементима по многим посебним и појединачним детаљима. Избор стратегије која садржи супротстављање тероризму најнепосредније зависи од приступа самим факторима.

Снаге за противтерористичка дејства чине одабрани људи који морају задовољавати више посебних критеријума, од психичких, преко физичких, до оних везаних за етику, морал и културу. Дакле, када су у питању снаге, наглашен је квалитет, а не на квантитет, јер се ради о једином субјективном фактору који је доминантан и одлучујући за коначан успех противтерористичког дејства. Такав приступ потврђују многа испитивања у земљама које имају много више искустава у

борби против тероризма. Посебно су значајна истраживања вршена у САД, Великој Британији, Француској, Шпанији и Израелу. Јединствени закључак њихових истраживања могао би се свести на следеће: припадници противтерористичких снага морају бити интелигентне и постојане личности које је тешко преварити, које не зависе од мишљења и понашања других, а одликује их и снажно подношење тешкоћа, напора и опасности. Морају поседовати високу прилагодљивост за строго прецизан и дисциплинован рад у тиму. Наша искуства говоре да морају имати изузетно развијену способност брзог реаговања и сналажења у новонасталим непредвиђеним околностима. Без постојања фактора снага са наведеним својствима није могуће извођење успешног и ефикасног противтерористичког дејства.

Средства која користе описане снаге за противтерористичка дејства не чини класична опрема и наоружање, већ специјална наменска средства, понекад и уникатна, посебно израђена и припремљена за конкретну акцију. Тако су, на пример, антитерористичке снаге Израела, снабдевене и опремљене специјалним врстама лако преносивог и расклопивоог оружја, одличне прецизности, са пригушивачима.

Простор као фактор посебно је проблематичан у противтерористичком дејству. Терористичка делатност као процес и терористичка дејства као њен сурови експонент карактеристични су по томе што за њих не постоје правила, нема линије фронта, нема уздржавања или ограничења и не постоји одређена територија на коју су строго ограничена. Глобални простор је свако место у матичној држави, али и ван ње, где се сукобљавају интереси терориста и државе као институционалног носиоца легалне власти. Простор за противтерористичко дејство може имати два квалитативно различита амбијента: урбани и ванурбани. Поред тога, противтерористичко дејство може се изводити и у објектно ограниченом простору (микростору), у који спадају: летелице (авиони), пловни објекти (бродови, платформе) или специјална постројења (хидро и термо електране, фабрике и сл.).

Време, у сва четири своја појавна облика, испољава непосредан утицај на противтерористичко дејство. Оно је, у суштини, лимитирајући фактор, који је обрнуто пропорционалан осталим факторима дејства. Општи захтев за противтерористичко дејство, када је време у питању, јесте да траје што краће и буде најнеповољније по терористе. Сви проблеми кратког и неповољног времена имају директног утицаја и на ангажовање противтерористичких снага. На тај начин, време императивно поставља захтев савршене обучености и максималне оспособљености за конкретно дејство. Свако одступање у времену, по ма ком његовом сегменту, доводи у питање успех читавог противтерористичког дејства.

Изведени фактори немају тако детерминисан статус и представљају ситуационе елементе конкретног дејства. У изведене факторе спадају: циљ, задатак и процедура (оквир могућих акција, мера и по-

ступака). Ако се за основне факторе може рећи да су формалан услов противтерористичког дејства, онда су изведени фактори основ његовог успеха.

Циљ противтерористичког дејства је јасно утврђена вредност коју треба сачувати, остварити или стећи противтерористичким дејством. Као изведени фактор и посебна вредност, циљ противтерористичког дејства је у директној супротности са циљем терористичке делатности. У ствари, он се и изводи оног тренутка када се уочи појава тероризма и идентификује организована терористичка делатност. Циљ противтерористичког дејства, као изведени фактор, исказује се кроз хијерархијско степеновање по нивоима: општи, посебан и конкретан циљ.

*Општи циљ* противтерористичког дејства представља релативно трајну категорију која проистиче из суштине противтерористичке делатности у систему државе. Може бити дефинисан двојачко, и то као: елиминација носилаца терористичке делатности и ликвидација експонираних актера у терористичким дејствима. Различитост исказаног општег циља условљава све наредне изведене факторе, али и пројектовање општих фактора кроз услове у противтерористичком дејству.

*Посебан циљ* противтерористичког дејства је његова исказана глобална операционализација у односу на одабрани објекат дејства. У непосредној је зависности од постављеног општег циља и одређује снаге, средства, простор и време реализације противтерористичког дејства.

*Конкретан циљ* је строго дефинисани и персонификовани објекат противтерористичког дејства, са прецизираним начином наступања према њему. Проистиче из општег и посебног циља и пројектује задатке за реализацију противтерористичког дејства. Он условљава конкретну организацију припреме и извођења противтерористичког дејства.

Задаци, као други изведени фактор, чине планске активности одређених група и појединих актера у противтерористичком дејству, којима се достиже конкретан циљ и остварује пројектовани резултат. Крајњи резултат противтерористичког дејства је квалитативно и квантитативно изражена вредност достигнута у одређеном времену на основу дефинисаног циља и планираног задатка.

Процедуру чине временски и просторно строго одређене активности, мере и поступци ангажованих противтерористичких снага. За противтерористичко дејство је од изузетног значаја, јер директно условљава његов коначан резултат. Уколико дође до процедуралне грешке при извршавању противтерористичког дејства, то најчешће доводи до неуспеха целе операције, а за последицу има велике људске жртве, материјалну и моралну штету. Осим динамиком реализације, процедура је условљена и строгим захтевима у поштовању принципа противтерористичких дејстава.



За успех противтерористичког дејства значајни су следећи принципи: одлучност, законитост, правременост, активност, флексибилност, сигурност, непрекидност, довољност и тајност.

Принцип *одлучности* може се одредити као јединство намере и циља. Односи се на државну (политичку) потребу у јасном одређењу и исказивању намере за супротстављање тероризму и појавама које га прате. Код противтерористичког дејства одлучност изражава недвосмислену жељу за достизање пројектованих циљева. Као став може се исказати на следећи начин – схватио сам опасност и желим да је, без остатка, елиминишем.

Суштина принципа *законитости* јесте у стварању објективног окружења за реализацију намера у односу на тероризам. Практично, то значи обезбеђење услова за остварење циљева противтерористичких дејстава. Принцип тражи безусловну правну и нормативну заснованост извршења противтерористичког дејства. Он се може исказати стварањем објективног окружења за то што се жели постићи противтерористичким дејством. Недвосмислено се изражава ставом – за то што желим стварам објективне услове.

Објективно значење принципа *правремености* везано је за оптимално време отпочињања противтерористичког дејства. Принцип разрешава присутан проблем обрнуто пропорционалног односа времена као основног фактора противтерористичког дејства и остала три основна, као и изведених фактора. Исказује се ставом – оно што желим и за шта сам створио објективне услове почињем у правом тренутку.

Значење принципа *активности* везано је за динамику супротстављања терористичкој делатности и начин офанзивне реализације противтерористичког дејства у простору и времену. Означава иницијативу и велику покретљивост. Исказан као недвосмислен став овај принцип би гласио – ја намећем акцију и за корак сам испред противника у поступку, простору и времену.

*Флексибилност* суштински исказује неопходност веома стабилне али и довољно еластичне организације (тимског рада модуларно груписаних састава) условљене конкретним циљем и задатком. Претпоставља беспрекорну дисциплину, али и креативну слободу дејства противтерористичких снага у различитим амбијентима и примену разноврсних начина ефикасног решавања задатка. Подразумева непрекидно, потпуно сигурно ситуационо командовање у реалним условима и времену. Као став, овај принцип има једноставно објашњење – прилагођавам се ситуацији, ради најефикаснијег дејства.

Принцип *сигурности* поставља неизоставан захтев потпуне способности снага, усклађености њихових делова и увежбаности по утврђеним процедурама. Претпоставља координацију акција и прецизност у односу на простор и време. Подразумева стално постојање реалне опасности од изненађења и захтева његово свођење на што мању меру. Као став може се исказати на следећи начин – дејствујем потпуно припремљен, безбедно и без грешака.

Принцип *непрекидности* суштински значи да донета одлука за противтерористичко дејство и његова започета реализација, морају бити сагласни. Дејство се мора реализовати планираном динамиком и несмањеним интензитетом, без заустављања. Сваки прекид значио би крај самог дејства, јер би била искомпромитована његова основна вредност – изненађење, пројектована принципима правремености и активности. Овај принцип може се исказати кроз став – не престајем до коначног циља – елиминишем све факторе терористичке делатности.

Значење принципа *довољности* условљено је са два битна момента. Први чини логична економија снага и средстава, а други пропорционалност силе, условљена међународним и унутрашњим правним и нормативним регулативима. Суштину принципа представља ангажовање само неопходних (довољних) снага и минималне силе у реализацији противтерористичког дејства. Исказан као став, овај принцип би гласио – користим пропорционалне снаге и силу.

Принцип *тајности* чини једну од специфичности за елиминацију тероризма као појаве. Својом суштином пружа објективну и субјективну основу за успех противтерористичког дејства. Искуства су показала да је, за коначни успех дејства, од изузетног значаја када је са његовом припремом и реализацијом упознат минималан број потребних људи. Чак се и у самом кругу ових људи мора направити хијерархијска скала нивоа и канала информација. Принцип се једноставно може исказати кроз став – делујем конспиративно.

---

## **Закључак**

---

Тероризам је организована и систематска примена насиља са намером да се, изазивањем страха и личне несигурности грађана, наруши ауторитет државе или остваре неки политички циљеви. У свом општем значењу тероризам представља примену непосредног и организованог насиља једне мањинске групе, спремне да и физичком принудом, укључујући и атентате, отмице и убиства, наметне своју вољу држави и друштву, користећи психички терор према маси, изазивајући личне и колективне комплексе страха и несигурности, зебње и апатије. Спроводи се кроз насиље, ради изазивања политичке реакције и уз недискриминативан избор непосредних жртава.

Противтерористичко деловање Војске је непрекидно и обухвата: адекватно процењивање угрожености њене безбедности од тероризма, правремено и ваљано одлучивање о начину супротстављања терористима, упорно истрајавање на потпуном спровођењу одлука и остваривање увида у то како се спроводе прописане и наређене мере заштите од тероризма. Противтерористичка дејства зависе од низа фактора, који су операционализовани као основни (снаге, средства, простор и време) и изведени (циљ, задатак и процедура).

Садржајна и квалитетна организациона, патриотска, стручна, психолошка и безбедносно-одбрамбена припрема грађана Србије важан је услов успешне заштите наше земље од актуелних неоружаних и оружаных облика угрожавања, па самим тим и од тероризма. Носиоци тих припрема су државни органи који се залажу да се доктринарне и нормативне поставке о одбрани Србије доследно реализују у пракси и обогаћују и унапређују у складу са конкретном ситуацијом.

#### Литература:

1. A. Irwin, *The Buffalo Thom: The Nature of the Future Battlefield*, *The Journal of Strategic Studise* 19, december 1996.
2. A. P. Schmid, *Political terrorism*, Amsterdam, Nort Holland, 1983.
3. A. Burton, *Urban Terrorism: Theory, Practice and Response*, New York, 1976.
4. В. Димитријевић, *Страховлада*, ИРО „Рад“, Београд, 1985.
5. В. Димитријевић, *Тероризам*, НИРО „Радничка штампа“, Београд, 1982.
6. *Војни лексикон*, ВИЗ, Београд, 1981.
7. Р. Гаћиновић, *Како против тероризма*, Миба – Дуга, Београд, 1996.
8. R. Gregory, R. Van Horn, *Value and cost of information*, *Systems Analysis Techniques*, John Willey, New York, 1974.
9. Д. Крстић, *Психолошки речник*, ИРО, „Вук Караџић“, Београд, 1988.
10. Д. Симеуновић, *Тероризам као облик политичког насиља*, теоријски часопис *Смисао*, број 3, март 1998.
11. Д. Вишњић, *Појам оружане борбе*, ВИНЦ, Београд, 1988.
12. *Israel Defense Forces*, Spokesperson's Office, Information Branch, © 1996.
13. Kupperman and Anderson, *Terrorist use of Chemical Weapons*, INTERNET, 1997.
14. Ј. Клајн, *Тероризам и противтерористичке мере*, Зборник – Тероризам и сродна кривична дела, Кривично законодавство СРЈ, Београд, 1998.
15. L. Walter, *Reflections on terrorism*, „Foreign Affairs“, october 1986.
16. М. В. Петковић, *Тероризам – рат у континуитету*, *Војно дело*, број 2, Београд, 1997.
17. М. Мијалковски, *Одбрана од тероризма*, *Војно дело*, бр. 6, Београд, 1996.
18. М. Пашански, *Савремене камиказе*, НИРО „Књижевне новине“, Београд, 1987.
19. М. Зорић, *О стратегији националне одбране*, *Војно дело*, бр. 4–5, Београд, 1996.
20. М. Зорић, *Теоријске основе опште стратегије*, *Војно дело*, бр. 1, Београд, 1999.
21. М. Ковач, *Функције борбених дејстава*, *Војно дело*, бр. 3, Београд, 1997.
22. *Правна енциклопедија*, Савремена администрација, Београд, 1979.
23. Р. Петковић, *Међународно право и унутрашњи правни поредак*, Зборник: Тероризам и сродна кривична дела, Кривично законодавство СРЈ, Београд, 1998.